

II.

TAGOK' MUNKÁLATAI.

I.

KÁRMÁN ÉS FANNI' EMLÉKEZETÖK.

OLVASTA

A' KISFALUDY-TÁRSASÁGBAN, MART. XXV. M. DCCG. XLIII.

D. SCHEDEL FERENCZ.

URAK! Nemes tiszte a' maradéknak az atyák' tetteit a' jövődőségnek általadni, felkölteni a' feledékbe süllyedtek' emlékezetét, 's a' hálát, mellyel egy részvétlenebb kor adósa maradt az érdemnek, habár csak tisztelő emlegetéssel is, lefizetni. 'S midőn e' nemét a' felsőbb igazságtételnek teljesítjük, mert nem csak azt tesszük mit erkölcsi érzésünk parancsol, hanem azt is, mit a' köz ügy' érdeke kíván: mert semmi sem hat buzdítóbban, semmi nem emelőbben azokra, kik nemzetöket szolgálni készülnek, mint annak látása, hogy a' hívet, ha, míg él, elhangzik is neve a' mozgalmas élet' zajában, a' holtnak sírkeresztjétől az elismerés' koszorúja el nem marad.

Egy olly író' emlékezetét kívánom ma Önök előtt feltámasztani, ki jóval megelőzve korát lelkeségben, izlésben, az állapotok' tiszta felfogása 's a' teendők' világos érzetében, arra volt rendelve, hogy egy új szellemi mozgalomnak ne csak ébresztője, de vezetője is, egy új, sajátlag nemzeti és önálló irány' képviselője legyen, ha egy szerencsésb végezet éltét hosszabbra nyújtja, 's véle azon jelesek' számát, az Ányosok és Szentjóbiai, a' Daykák és Csokonaiak' se regét idő előtt nem szaporítja, kik, mielőtt csillagai lehettek értelmességünk' egének, az utókor' fájdalmára, leáldoztak; kiről, mint ezekről, sajnosan mondhatjuk ma és mindenha:

Hunc populo tantum monstrarunt fata.

Visszahelyhetem magamat, Tekintetes Társaság! az 1794. évbe, 's egy kisdéd egyesületet látok keletkezni Pesten, mellynek tagjai Kármán József ügyvéd, Pajor Gáspár orvos, és a' széptannak kevéssel az előtt kinevezett kir. tanítója, kit benső szívbeli örömmel tisztelünk ma is intézetünk' elnöki székében, Schedius Lajos: mind a' három a' férfiúság' reggelében, 's kihez a' vidékről az akkor még név nélküli huszonegy éves Csokonai csatlakozott. Ők az irodalmunkban azon idétt hangadó kassai kör mellett, melly, Kazinczy, Baróti és Bacsányiból, 's így mindannyi különböző, sőt ellenkező elemekből állva, rövid jövőndőt ígére, egyesültek, 's rokon erővel újat, új iránynyal alkotandók, egy két áldozni kész nemes hazafi' segedelmével, negyedes írást indítottak

meg, Urania czím alatt, melly leginkább a' nő közönségnek volt szánva. Ha voltak, kik valódi lelkesedéssel, szent tiszteletével a' jónak és nemesnek, férfias szeretetével a' valónak, 's a' szép iránti hő buzgósággal, minden mellékes érdek, még a' hír' nem tiltott szomja nélkül is, léptek pályájokra: az Urania' köre olyan volt, 's ezen felül tudományos készüllete 's izlése által meghivatva kiszámíthatatlan hasznót árasztani a' nyelv és nemzeti értelmiség' ügyére: ha a' köz részvétlenség által megakasztva, majd azon szomorú nevezetességű események által elbátortalanítva, mik az ébredő irodalom' legszerencsésebb művelőit szabadságoktól megfoszták, 's végre a' halál által, számra ugyan csak e g y, de erőre és buzgóságra egész kis sereget érő tagjával megfogyasztva, olly hamar el nem csügged, fel nem oszlik. 'S ezen időelőtt elhunyt jelesünkről engedjék Önök, hogy ma szóljak.

Kármán József, unokája Andrásnak, fia Józsefnek, a' Ferencz királyunk által megnemesített¹⁾ dunántuli ref. superintendensnek és losonczy pre-

¹⁾ „Nos—ezek többi közt a' nemeslevél' szavai—attentis et consideratis, fidelitate, fideliumque servitiorum meritis, fidelis nostri senioris Josephi Kármán, Superintendentiae Transdanubianae Helv. Conf. addictorum ord. Notarii, Tractus Palánkensis Senioris, et Ecclesiae Helv. Conf. add. Losonciensis Ministri, quae Idem vestigiis Avi, non secus et Genitoris sui, quorum alter penes ecclesiasticum statum in munere Pastoralis, hic vero penes Rem Literariam in Pro-

dikátornak, kiknek neveit irodalmunk' története a' hittani írók' sorában őrzi¹⁾, Szalai Klárától született Losonczon, 1770 körül. Elvégezvén előkészítő tanodáit, Pesten törvényt hallgatott, 's innen Bécsbe ment, hol az egyetemen bővebb kétfarmáltatást vón, 's a' nagy világ és szebb társaságok' viszonyai és hangjával megismerkedvén, magának barátokat is pártfogókat

fessoratu singulari cum zelo et industria semet exhibuerunt, Bonumque Publici promovere studuerunt, insistendo, penes Scholam Losonciensem inde ab a. 1762. continua serie Munio aequae tam Scholastico tum vero Ecclesiastico pro commodo Reipublicae simul et Privatorum insigniter semper defungendo, prout alias etiam pro quarumvis circumstantiarum ratione, atque occasionum exigentia sacrae praelibati Regni nostri Hung. Coronae, Augustaeque Domui Nostrae Austriae fideliter et constanter exhibuit ac impendit... stb. (a' nemesség Kármán Józsefnek, az atyának, II. Leopold által adatott meg, de az oklevél csak 1792. jul. 26. I. Ferencz által adatott ki).

- ¹⁾ Kármán András losonczy prof. volt 1738-ban, midőn fia József, a' mi Józsefünk' atyja, született. Egyébiránt id. József 1794. máj. 13. szenteltetett fel superintendenssé, 's 1795. apr. 5. halt meg. — Andrásról egy hittani oktató értekezés (Utrecht, 1728) és két rendbeli halotti beszéd maradt fen; id. Józseftől pedig: Istennel való társalkodás, I. rész Sturmtól, II. rész Tiedétől; Ekkleziiai Agenda; Innepekre és köz napokra írott könyörgések; Osterwald' katechismus; 's kéziratban halotti predikációk. (L. Tóth Ferencz: a' hely. v. tartó túl a' dunai püspökök' élete. Győr, 1808. 8-r. 196—201 ll).

is szerzett. A' nagy és örök emlékezetű 1790/1-diki országgyűlés után lejövén Pestre, itt ügyvédi pályára lépett ugyan, de kenyérszakától fenmaradott minden óráit ismeretei' gazdagításában, ízlése' művelésében töltötte, mint azt hátrahagyott kivonatai, jegyzései 's latin és német nyelven vázolt philosophiai írásai tanúsítják. Illy férfiú felett, kit a' tudományok és nemzetének szeretete egyiránt lelkesített, nem vonúlhatott el a' Magyarországot újjá szülő 1791. év a' nélkül, hogy őt alkotó munkásságra ne buzdítsa az irodalom' érdekében. Az írók azon időben világos öntudat, szilárd irány nélkül dolgozgattak, szórott munkássággal inkább mint központosúlva; a' literatura távol állt az élettől, a' közönség kicsiny, a' nők vagy egészen idegenek, vagy legalább olvasni szokatlanok. Így fogta fel Kármán a' maga korát, a' kor' szükségeinek akart ő áldozni erejével, 's Pajor tanárt szerkesztő társnak meghíván, 1794' elejével az Urania megindult. Philosophiai, 's a' képző művészeteket ismerető czikkelyeket történetiek 's népismertetők, költőiket természetrajziak váltogatának fel. Három kötetig folyt a' munka; tovább vinni a' pártolás' hiánya mellett nem engedé egy életmetsző betegség, melly a' fiatal, szép férfit, barátjai' 's a' szép társaságok' örömét, Pestnek Alcibiádját, idő előtt elhervasztván, 1796 ben szüleihez vonúltni kényszeríté, kiknek ápoló karjai közt ifjonti bűnök' áldozatául nem sokára elhúnyt.

Dolgozásai, mellyeket egybeszedve mutatok itt be Önöknek, kivétel nélkül mind az Uraniában lát-

tak napvilágot. Azok tudományos főt, helyes gondolkodót, az élet- és emberi szívben olvasni tudót, készőlő ügyes jellemfestőt, az erkölcsi érdek' meleg szószólóját, 's korát megelőzőleg izlés' emberét tanúsítanak. Mint értette meg korát, mutatja azon cikk, mellyel folyóiratát megnyitotta. A' nemzet' csinosodásáról szóló elmélkedésében szintolly mély belátást 's fiatalsága' ellenére kiábrándult főt bizonyít a' köz állapotok' 's azok' okainak megítélésében, a' milly bátorságot azok' elmondásában. Mert valósággal, az önbálványzás' azon korában némi erő kívántatott hozzá, kimondani, mikép tudományos csinosodásban elmaradásunk az azóta közönségesen elismert magyar szalmatűzben, tudatlanságunk az ennél rosszabb féltudósság- 's ezzel jární szokott elbizottságban, alapos készület 's komoly kitűró munkásság' hiányában, a' falusi életen alapvó állati életirányban, 's az írók' kevés becsületében leli fel okait. Nemes haraggal támadja meg a' hízeltkedőket, kik a' nemzetet legyezgetik, hol ez azt nem érdemli, 's merészen elébe tartja ennek bűnrovását, a' nélkül hogy a' helyzet' és viszonyokban fekvő okokat mellőzné. Ajánlja a' szépség és kellem' érzékének mívelését, de ostromolja azon felszínességet és örök enyelgést, melly irodalmunkba már akkor belopúlt, ostromolja az álköltők' seregét, kik lelketlenségökkel fárasztják olvasóinkat; csapkodja az utánzás' szellemét, első vette észre 's mondotta ki mikép a' jelesb írók is, nem tekintve az irodalom' szükségeit 's a' nemzet' míveltségi fokát, olly műveit ültetik át a' külföldnek, mellyeknek felfogása- 's el-

deletére a' magyar olvasó elkészülve nincs; 's általában öngondolkozást, önálló munkásságot sürget minden alkalommal.

Mint moralista teljes tiszteletünk' adóját érdemi ünnepeltünk. „Szeretet és házasság“ című elmélkedése, az „Új házas' levelei,“ a' „Módi“ című satira, 's meséi, erkölcsi emelkedettsége' egész fényében mutatják fel őtet. Tudva van, milly ledérség tartalmazott el az egyedúri Francziaországból az egész Európára, milly elaljasodás bélyegezte a' forradalom' idejében a' köz erkölcsöket. Kármán' esze és szive felkölt e' romlás ellen, 's a' szomorú végű szabadoságot a' házasság' melegítő fényével állította szembe. 'S mindenütt nem a' rideg szobabölcs, nem a' sanyarú rényszónok, hanem a' hő keblű emberbarát 's a' létünket szépítő érzések' tisztelője 's osztozója szól. A' könyv, mellyből ő olvas, az élet 's az emberiszív, nem a' négy fal' fogyasztó árnyában írott foliánsok.

Tett Kármán próbát a' költészetben is. A' „Fejveszteség,“ mellyet ő dramatizált hazai történetnek nevez, 's melly fájdalom! töredék maradt, az első magyar kísérlet a' kor- és jellemfestésben. Zongor, a' hatalmas kényúr, 's miképen lenni szokott, kényeinek rabja, ennek álnok és finom tanácsosa Betécsi; a' divat' asszonya a' „Módi“ című satirában, jeles képek, mellyeket jelenkorunk' bármelly regényköltője örömmel fogadhatna magáéinak. Lássuk a' nevezetes *torsonak* egy kisdéd részét, mellyet rövidség' okáért emelek ki; egész ügyességét csak az egész állíthatja előnkbe.

„Azokban az időkben, a' hol a' fegyver csattogott minden vidékeim hazánkna; az a' fegyver, a' melly szint annyiszor csapkodott feleihez, mint szomszéd ellenségeihez, a' hol a' hatalom nyomta az erőtlenséget, a' mikor a' had' zörgéseitől a' szelid tudományok a' setét cellákba vonták meg magokat, a' mikor a' temérdek setétség minden bélepett, mikor az igazság erő, a' törvénytétel kard és kard, a' törvény szokás vala: ezekben a' szomorú beborúlt időkben, mellyeknek bővebb ábrázolását álltallom, egynehány szerzeteseknél és néhány irástudóknál volt minden tudományok' kincse letéve. A' nyers és erős hatalmasok ezektől kölcsönözték bölcseségöket.

Valkói gróf és Haramvár' örököse Zongor illy házi eszközök nélkül el nem lehetett. Az egy volt Hypolitus prépost: a' másik Betécsi Gábor deák.

Volt ez egy alacsony termetű, zömök, őszben elegyedett, jókorbeli ember, szemei egérkicsinységűek, egy a' másnál nagyobb, és a' kacsongatás, félre tekingetés által kancsalok; szája mintegy gúnyolva félre vonúlt, és titkos jelentéssel mosolygó; földön mászott, és görnyedező derékajtással szólott; imádni látszott inkább mint tisztelni; helybe hagyott mindent, ellent nem szólott soha, jártas abban a' nagy tudományban: miként kell magát szükségesnek tenni; csak önála nélkül ura el ne maradhasson, nem volt ő kényes a' módok' válogatásában; illetlenséget, alacsonyságot, gonosztságot elkövetett, csak hogy tesszen; csalárd, ártalmas, gonosz, de mindennek igazságos szint adni tudó, a' ki az igazságot csak azért tanulata, hogy azt bátrabban tapodhassa, a' törvényt, hogy annak résein általbújhasson; bajnok társa Zongornak a' poharak között az asztalnál, bajnok társa az fegyvervillogások között az ütközetben; tanácsok' kútfeje; titkainak osztályosa; indulatinak és tréfáinak egyaránt tárgya,

vezérlője, meghitt barátja; mindég ő látszott tenni áldozatot, és mindég magának áldoztatott; mindég ő látszott eszköz lenni, holott ő tette Zongort céljainak eszközévé; úgy látszott, hogy mindent hagyott magából tenni, és ő tett mindent a' mit akart, és ő tette mindenné, a' mivé akarta Zongort. Illy forma vala Betécsi."

Engedjék meg Önök, hogy még egy mutatványt terjeszsek elő „A' módi“ czimű satirából, vagy erkölcsi rajzból, ha úgy tetszik!

„Terítve van az asztal“ mondja az inas egyszer, a' kinek livrejéből ugyan ki nem lehetett találni bábu-e vagy Hanswurst. Egy két vendégek, kik az asztalhoz voltak hivatalosak, megérkeztek. Mentünk azért az ebédlő szobába.

Oh de elébb hány tükörnek vette az asszony hasznát! most ez a' pántlika állott rosszúl, most amaz. Egy szóval, azt mondja az asszony: „Biz isten úgy vagyok felöltözve mint egy bolondné. Ollyan vagyok, hogy mind elszaladnak előlem.“

Ez mennyi részből volt igaz, én nem vizsgálom. Mindazáltal tudom azt, hogy vagyon egy' ollyan elrejtett és észrevehetetlen mód, melly által tudják a' dámák kényszeríteni másokat, hogy ő felölök beszéljenek, azaz: őket dicsérjék.

„Hideg lesz az étel“ mondja végre egy a' vendégek közül. Egy jó, igaz, régi magyar úr, a' kinek a' tehénhúsra több gondja volt, mint az egész nagy világ' politicájára, a' tekintetes asszony' pántlikájára, öltözetjére, és az egész módi' minden bolondságira.

Ez az atyafiságos emlékeztetés felszúrta az magával foglalatoskodó dámát, a' kinek mivel tovább is lett volna

kedve magában gyönyörködni, nem könnyen szenvedte, hogy szeretett árnyékától elszakasztották.

Még is tehát bejutottunk végre a' táblához. Az öreg elfelejti magát, hogy hol van, 's imádkozni akar.

Nagy kaczagással kiáltja az asszony: kérem, kérem, hiszen meghül az étel. Minden ceremonia nélkül tessék! Sajnálám édes uram bátyám, ha az én táblám olly hatalmas találna lenni, mint a' maga falusi papjának asztala, még az is elengedné a' Gráciást.

Az én orthodoxus öregemnek zélusa jobban felindult, nem engedte magát félbeszakasztatni, és mind egy szőríg elmondotta mind azt, valamit az ABC-ben tanult. Az asszony leült, mi utána. Az úr imádkozott barátságért.

Leültünk. Az ételeknek nemei a' világ' négy részeiből voltak öszveszedve. Minden bogár, béka, storkis kedves, ha külső-országi. Az ételeknek formái, készítése, feladása, mind külső országi, franczia, olasz, anglus stb volt, egyet elfelejtettek, t. i. a' szájokat külső országi módra szabni, mert igazán megvallom, mi mindnyájan magyarul ettünk.

Az öreg úr pedig magyarosan. Hamar elfelejtette inter pocula az ifjú asszonynak isten nélküli valóságát. A' világon legtoleransabb ember lett. Jól evett, ámbár egy-néhány étel felett tanácskozott magában: megegye-e, vagy nem.

Mustárnak egy pár szót az asztal felett.

ÖREG. Micsoda szakácsa van, édes húgom asszony?
— Mert mi is juthatott volna természetesebben eszébe, mint az ételről a' szakács.

Assz. Franczia, kedves drága uram bátyám!

ÖREG, Nem sokat tudván a' policziához, szívének egy-ügyüségéből azt mondja: Kő-szülte Jancsia! be hamar ő is elfelejti a' nemzetét! még esztendővel ez előtt tudom, hogy az öcsém' Ferencz szakácsánál volt kukta.

Az asszony elpirúlt, úgy gondolom, mert a' festék alól nem látszott. Látható megzavarodással mindazáltal azt mondja: Nem született franczia, de francziásan főz, 's úgy tanult!

Illyenek voltak a' discursusok! Az asszony beszélt a' módiról, bálról, pántlikájáról és magáról. Az öreg — de bobus narrat arator! az ételről, vetésről, az öcsém' paripájáról, 's hat kanczáinak genealogiájáról. Keveset a' processusairól, 's az időről.

Énnékem szerencsétlenül jutott eszembe egy szomorú gondolat. A' gyermekeket, egy pár gyönyörű lelkeket, az asztalnál nem látom. Fájt, hogy én jobban szeretném őket magam körül látni mint szüléi. Fájt hogy azok az emberektől eltávoztatnak! Kérdém: hol vannak az én kicsinyeim? ők nem szoktak itt enni?

Az asszony egy pár szemet, millyet? azt ha a' penámat Gábrriel angyal' szárnyából szakasztattam volna, sem tudnám leírni, olyan szemet vetett reám. „Hol? hol vannak? a' hol nekik szükségesképen kell lenni, a' dajka' szobájában. Miért lennének itt emberséges emberek között?”

Én hallgattam, de a' mit akkor elhallgattam, most kimondom.

Gyermekeinket, a' kiben úgy szólván magunk megszaporodunk; a' kik nevünket valóságunkat jövődöben fentartják; a' kikbe az emberiségnek egy jó emberrel, a' hazának igaz hazafival tartozunk; a' kiknek egyszer majd vénségeink' örömeivé és támaszaivá kellene lenni; a' kik egy idővel szerencsétlenségeiket nekünk mint szer-

zö oknak fogják szemünkre hányni; gyermekeinket, ezeket a' kedves zálogokat, béres szolgákra, tudatlanokra, vagy elromlottakra bízni, hogy lehet? én meg nem fogom. Tudom azt, hogy restségből esik, de hogy lehet a' természet' ellene állhatatlan indulásait annyira elnyomni, ezen elbámulok. Következéseit ki nem látja? Irgalmaz uram nemzetünknek, ha mind így neveltetnek azok, a' kiket a' jövő generatio magyaroknak fog nevezni! Jobb helyen többet.

Addig az cselekszem, a' mit az asztal mellett cselekedtem, t. i. e' felől a' dolog felől hallgatok.

Hallgattam tehát én, és sohajtottam, és kezdettem beszélni az ifjú asszony' ölbe való kutyácskájáról.

Mit? ha tetszik, elmondom! Szükségesképen én azt mondtam felőle, hogy szép, gyönyörű, kedves stb. Ki nem tudja, hogy a' dámák' ebescskéjeknek jobban kell kedveket keresni, mint férjeknek.

„Oh de micsoda nagy ijedtséget is szenvedtem ki, kérem az urat, minap miatta. Mélyen gondolkoztam, úgy mond, ő az ölembe feküdt, leesik, és keservesen sikoltott, biz isten, a' kőnek is megesett volna a' szive rajta, én azt gondoltam, hogy a' csontocskája törött el, nézem, és szerencsémre a' kanapé párnájára esett!“

A' sybariták felől azt beszélnek (mondám én, az úrfelé fordúlva), hogy a' rózsalevél, a' mellyen szoktak feküdni, öszveránczosodott alattok, eltört az oldalbordájok. Nem ilyen sybarita' lelke készül-e ebből a' favoritából, ha igaz a' Pythagoras' lelkek' vándorlása.

Az úr elmosolyodott. Ezen szóra a' más szobába nagy zördülés esik. A' kis leányka volt, és az asszony nagy hidegséggel azt felelte: Majd felkél!

Nem kisebb irónk' ereje a' nyelv körül. 'S itt ő és Kazinczy két ellenkező sark' emberei voltak. Ez utánképzés' útján igyekezett azt gazdagítani, szépíteni, sokszínűvé 's hajlékonynyá tenni; Kármán magából a' nyelv' meglevő kincseiből akarta kifejtve látni azt, mivel az nem birt. Ez neki nem sikerült mindig, de Kazinczynak sem amaz, eleinte, mindenkor. Nevezetes kísérlet e' részben az említett „Fejvesztés” drámai részei, mellyekben a' szerző Hunyadi korabeli személyeit olly sajátos régi színben tudja beszéltetni, miszerint magunkat észrevétlenül egy régibb, nyers, de erőteljes világ' kellő közepébe érezzük áttéve. Ha nem fárasztom vele a' tisztelt társaságot, egy illy jelenetet szabad legyen még felolvasnom,

„Ágyas ház a' harami várban.”

ZONGOR (az asztal mellett könyökölve, és mintegy gondolatok között),

BETÉCSI (talpon állva, széke megett).

BETÉCSI. Mire keseregsz ilyen uram! hagyján nyugodjon sírjában a' halott. Úr isten adjon nékie üdvösséget.

ZONGOR. Jól mondád! hagyján, nyugodjon a' halott. Jer! tedd le ide magad Gábor deák. Beszélj a' mit tetszéd, csak beszélj.

BETÉCSI. Szívemből keserülöm dolgodat szerető uram! De engedd megkérleltetni magadat. Jobb lesz fogatkozásod elfelejtened, hogy mint kesergéssel életedet vesztened. Akarj uram venni feleségül magadnak mást, kívül vígan lakjál, dicséretet, kedvest, nagy nemzetet, eszest. Ezt adom tanácsul én tenéked.

ZONGOR. Bizony abba semmi nem kell jó Betécsi. Agg vagyok én immár, mit volna használatos nékem a' házas-

ság. Nem! semmiképen ilyen bolondságba magamat nem bocsátom.

BETÉCSI. Hát ilyen lakozzál itt uram, magánosan mint remete? Midőn találhatsz magadnak vigasztalást, egyedül éljél? Vaj! ki tágas leszen tenéked e' kastély jövendőre, miért hogy nem leszen szeretőtársod! Mi nagy hosszú és unalmas sok téli est; miért hogy nem leszen vigasságod, hív Betécsidtől, és teljes kehelyedtől megváltván. Mi örökké tartó és késedelmes nagy sok éj, melly által ágyadban fetrengesz, és még tik-szó-koron is szemidet be nem zároltad... és mondd meg nékem én uram! kinek vallod, hogy ha haláloed történik, gazdag birtokodat, ha nem lesz nevednek és jószágodnak örököse. Minnekokáért fogadd el hívséges tanácsomat, és házasodj meg!

ZONGOR. Nyilván látom szorgalmaztatásodban jó akaratodat. Igazlom tanácsodat, meg is szerzem, midőn alkalmas ideje 's helye leend. De nyavalyás! mit sem haznál törekvésed, mert ha volna is akaratom, kit vegyek én házastársul?

BETÉCSI. Illy fő-fő embernek, nemes nemzetnek, kit urunk királyunk jó kedvében fogadott, kit nagy sok vagyonnal és tiszteséggel megajándékozott; segélj úr istén! nem volna, kit venni házastársul? Tekints körösként én uram, és nagy készen szökellenek karjaid közé leányi országunknak. De immár a' tornyos éjféltre jegyzett. Isten maradjon hozzád! (E).

Kármán, Kazinczy mellett, nyelvünk' föléledése' szakában minden esetre a' legnevezetesebb prosai talentum. Nem a' mai álláspontról kell őt megítélnünk, hanem fél századdal vissza gondolni magunkat, hogy szépségit méltányolhassuk, 's gáncsolásunkban igazságtalanok ne legyünk, hogy érezhessük mi az övé, mi

a' koré. Nyelvbeli előadása tárgyához szabott, férfias, 's, a' mi akkor olly ritka volt, szabályos, 's ugyan ezért néha még bő, de mindig zengő; nem tiszta idegen szóktól, de annál tisztább idegen szólásoktól, a' meny-nyiben t. i. ő azokat nélkülözhetőeknek ítélte. Idejételőző ügyességgel és kényes ízléssel tudta ő gyakran szőni beszédét, 's ha több ízben élesen kikelt az újtás ellen, ő ez alatt világosan csak azt értette, melly a' nyelv' természete sérelmével jár: különben őt magát is a' nyelvújítók közé kell sorolnunk.

Ennyiből áll, mit Kármán' emlékezetének megújítására röviden mondani akartam. De mielőtt tőle búcsút vennék, hagyj szóljak, ki nélkül őt neveznem nem lehet, Fanni ról, kinek Hagyományait szinte az ő kezeiből vettük. Kevés az, mit e' rejtélyes személyeségről tudunk, de e' kevés is elég arra, hogy Fannit a' legérdekesb asszonyi egyediségek közé soroljuk. Fanni, egy nemes ház' gyermeke, Kármán' kedvese volt, 's mert szüléi gátolták szerelmét, ennek kora áldozata. Szebb emléket kedvesének a' szeretett férfi nem állíthatott, mint azon rövid életrajzot, mellyet a' ritka kedélyű és lelkeségű leány' írásai elébe tűzött, és ez írások' kiadását.¹⁾ Az éles szemű vizsgáló minden la-

¹⁾ Aznév nélkül jelent meg az Urania' I. kötete 150—154. lapjain az „Urania' szerzőjéhez“ intézve, világosan hogy Kármán' összeköttetése a' történettel, melly azon időben nem lehetett többek előtt nem tudva, némileg elrejtessék; ez oka annak is, hogy K. neve „T-ira“ van változtatva.

pon reá fog ismerni Kármán' átdolgozó kezére; az összeállítás, a' hézagok' pótlása, az átmenetek, az előadás' tisztázása az övéi; de a' lélek, melly melegítő, megindító erővel kap meg, 's fájdalmas kéjjel tapad lelkünkbe, azé, kit imádója Fanninak nevezett. Fanni pirulás nélkül áll meg az erősebb de nem forróbb franczia Babet mellett; 's ha, mint némellyek, egészen Kármánnak tulajdonítjuk ¹⁾ e' Hagyományokat, kénytelenek leszünk őt legjelesebb költőink, legkitünőbb indulatfestőink közé számítani. Így is, úgy is a' mű irodalmunké; 's merem hinni, hogy miután új kiadása által fél századi feledékéből elővontam, irodalmunk' egyik dísze 's fénye fog maradni.

¹⁾ Míg hiteles forrásból nem értesültem K. és Fanni' viszonyokról 's a' „Hagyományok-ban“ letett történetről, többekkel együtt fordított munkának tartottam azt; mintegy akaratlanul is kételkedve, hogy illy szellemvirágok magyar földön teremhettek. E' kétségek örömmel hátráltak egy kortanu' bizonyításai előtt.
